

Luovia menetelmiä monitieteiseen ympäristötutkimukseen

Luontosuhteiden luonto. Taiteentutkimuksen ja ekologian näkökulmia. Toim. Heidi Björklund, Kaisa Hiltunen, Jenna Purhonen, Minna Rainio, Nina Sääskilähti & Antti Vallius. Nykykulttuuri 2022. 368 s.

Erilaiset ekologiset ja sosiaaliset kriisit kutsuvat sekä tutkijoita että taiteilijoita kiinnittämään yhä enemmän huomiota ihmisten luontosuhteisiin myös taiteen ja kulttuurin kontekstissa. Siinä missä taiteen- ja kirjallisuudentutkimus on perinteisesti suunnannut katseensa taideobjekteihin, nykyään taideteosten rinnalla tarkastellaan entistä useammin myös taiteen kokijoita eli vastaanottajia. Puhutaan muun muassa *empiirisestä ekokritiikistä*, jonka piirissä tutkitaan kirjallisuuden ja muiden taiteen ja median muotojen vaikutuksia ihmisten luontosuhteisiin (Lahtinen & Löytty 2022). *Luontosuhteiden luonto* asettuu tähän jatkumoon. Kirja pohjaa Jyväskylän yliopiston tutkimushankkeeseen ”Taide, ekologia ja ihmisen monimuotoinen luontosuhde – kohti yhteistä tulevaisuutta”.

Teos erottuu kuitenkin useimmista

taiteen- ja kulttuurintutkimuksen piirissä tehdyistä empiirisistä tutkimuksista siinä, että mukana on myös ekologian näkökulmia. Taiteen- ja kulttuurintutkimuksessa näitä näkökulmia on toki sovellettu ennenkin, mutta tässä tapauksessa taiteentutkijat ovat konkreettisesti yhdistäneet voimansa ekologien kanssa: tutkimusta on tehty yhdessä. Yhteistyö avaa uusia mahdollisuuksia taiteen vaikutusten ja luontosuhteiden monitieteiseen tutkimukseen. *Luontosuhteiden luonto* kiinnittyykin humanistiseen ympäristötutkimukseen, jossa ihmisen ja luonnon suhteita tarkastellaan monitieteisesti. Yhteistyö on yksi tutkimushankkeen ja teoksen lähtökohdista, ja se näkyy myös teoksen luvuissa, joista suurin osa on kirjoitettu useamman kirjoittajan voimin. Lisäksi keskeiseksi nousevat taideperustaiset menetelmät.

Heidi Björklundin, Kaisa Hiltusen, Jenna Purhosen, Minna Rainion, Nina Sääskilähten ja Antti Valliuksen kirjoittama johdanto tarjoaa selkeän katsauksen luontosuhteen tutkimukseen taiteessa ja kulttuurissa. Johdannossa reflektoidaan kriittisesti myös tutkimuksen peruskäsitteitä, kuten termejä ”luonto” ja ”luontosuhde”. Ongelmalliseksi todetaan se, että molemmat käsitteet korostavat ihmisen erillisyyttä muusta maailmasta. Lisäksi yksikkömuotoinen ”luontosuhde” häivyttää luontosuhteiden mo-

ninaisuuden. Tällaiselle peruskäsitteiden kriittiselle pohdinnalle ei tutkimusartikkeleissa usein ole tilaa. Kirjoittajat toteavatkin valinneensa kirjamuodon yksittäisten artikkelien sijaan siksi, että se antaa tutkimushankkeesta laajemman kuvan ja mahdollistaa luontosuhteiden moninaisuuden esiintuomisen.

Katsomista, kuuntelemista, kulkemista – monitieteisesti

Björklundin, Hiltusen, Purhosen, Rainion, Sääskilähten ja Valliuksen kirjoittama ensimmäinen luku ”Kysymyksiä luonnosta”, avaa teoksessa kerättyä luontosuhteita käsittelevää kyselyaineistoa. Se on hyvä johdatus kyselytutkimukseen ympäristöhumanistisen tutkimuksen menetelmänä. Teksti palaa johdannossa käsiteltyyn luonto-termin ongelmallisuuteen ja pohtii kyselyn kysymyksenasettelua ja sen vaikutuksia vastauksiin. Miten kysyä luontosuhteesta niin, ettei samalla tuota jakoa ihmisen ja luonnon välille? Aineistossa näkyvät kysymyksenasettelun rajoitteista huolimatta moninaiset luontosuhteet sekä taiteen rooli osana niitä.

Seuraavassa luvussa Hiltunen ja Rainio tarkastelevat kolmen ekoteemaisen elokuvan vastaanottoa. Katsojien kokemusten tutkimus yhdistyy elokuvien tyylin analyysiin ja uudistaa näin eko-

elokuvien vastaanoton tutkimusta, joka ei ole juuri kohdistunut elokuvan es-teettiin puoliin. Vastaajien kokemuk-sista nousee kiinnostavasti esiin muun muassa se, että epämukavat katsojako-kemukset eivät välttämättä tarkoita sitä, ettei elokuvasta voisi saada jonkinlaista katsomisnautintoa. Esimerkiksi inho ja kauneus voivat kokemuksessa kulkea kä-sikkäin. Tekstissä käsitellään myös elo-kuvaa, jonka toinen luvun kirjoittajista, Minna Rainio, on tehnyt yhdessä Mark Robertsin kanssa. Olisi ollut kiinnosta-vaa, jos Rainio olisi reflektoinut eloku-vantekoa myös taiteellisena prosessina joko tässä tai omassa luvussaan. Nyt Rainion näkökulmaa taiteilijana sivu-taan vain lyhyesti teoksen viimeisessä luvussa.

Seuraavat kolme lukua siirtyvät kat-somisesta kuuntelemiseen. Sääskilahden ekofobiaa ja häiritsevää kuuntelemista käsittelevässä luvussa käsitellään kir-joitajan yhdessä runoilija Olli-Pekka Tennilän ja äänitaiteilija Pietu Arvolan kanssa toteuttamaa *Jäänteitä*-äänitaide-teosta sen tekemisen ja vastaanottami-sen näkökulmista. Sääskilahti tarkaste-lee vastaanottoa tutun laadullisen tyy-pittelyn sijaan postkvalitatiivisesta nä-kökulmasta aineistosta nouseviin af-fektiivisiin resonansseihin kiinnittyen. Luku toimiikin kiinnostavana menetel-mällisenä avauksena vastaanottoaineis-

tojen toisenlaiselle, affektiiviselle tutki-mukselle.

Björklundin, Purhosen ja Sääskilah-den teksti tarkastelee ympäristöstä ja ympäristösuhteista tuotettua tietoa mo-nilajisina kohtaamisina, osana luonnon-lukutaitoa, jossa ihminen oppii havain-noimaan osuuttaan luonnossa – tai luon-tona. Esimerkkinä toimii ekoakustinen, kuunteluun ja kulkemiseen keskittynyt työpaja. Ekologinen ja taiteentutkimuk-sellinen tiedontuotanto asetetaan myös rinnakkain: luonnon monimuotoisuu-den köyhdyttäminen köyhdyttää myös kieltä ja kulttuuria. Luvussa sovelletaan jälleen postkvalitatiivista tutkimusotet-ta, joka ohjaa tutkijan huomiota kohti la-jienvälistä toimijuutta. Luonnonympä-ristössä toteutettu tutkimus nostaa esiin lajienvälisen tiedontuotannon arvaamat-tomuuden. Luonnossa kulkiessa ei voi etukäteen suunnitella, keitä tai mitä tut-kimuksen aikana kohtaa.

Tämän jälkeen Sääskilahti kirjoit-taa kuuntelukirjoittamisesta ihmisiä suhteellistavana harjoituksena ja valot-taa Suomessa vielä vähän tutkitun ympäristökirjoittamisen mahdollisuuksia ihmisten luontosuhteiden rakentumi-selle. Kuunteleminen kutsuu Sääskilah-den mukaan kirjoittajaa lukemaan luon-toa uusin ja tarkemmin tavoin – pysäh-tymään, havainnoimaan, kokemaan. Kuuntelukirjoittaminen näyttäytyykin

erinomaisena esimerkkinä luovasta ympäristökirjoittamisesta.

Kolmen kuuntelemiseen painottu-van luvun jälkeen palataan katsomiseen. Björklund, Purhonen ja Vallius pureutu-vat monimuotoisiin luontosuhteisiin tai-teellis-ekologisen työpajan ja sieltä kerä-tyn aineiston avulla. Työpajatyöskentely ohjasi osallistujia katsomaan muuta luontoa eri tavoin, mutta myös muut aistit huomioitiin: yhtenä osana työpa-jaa ohjattiin keskittymään nimenomaan muihin kuin usein dominoivaan näkö-aistiin. Työpajat mahdollistivat näin luonnon monimuotoisuuden tarkaste-lun monesta eri näkökulmasta, ja niitä voisi soveltaa monentyyppiseen ympä-ristöpedagogiseen toimintaan. Taide-perustaisia menetelmiä kehittämässä ja toteuttamassa oli mukana kuvataiteilija Hanna Veander.

Seuraava, Valliuksen kirjoittama lu-ku käsittelee myös katsetta, tarkemmin sanottuna maisemaa esitettynä ja koet-tuna. Vallius tarkastelee monipuolisesti representaatiolähtöisen maiseman suh-detta materiaaliseen ympäristöön se-kä ihmisten kokemuksiin siitä. Miten maiseman diskursiiviset ja materiaaliset ulottuvuudet kytkeytyvät yhteen? Rep-resentaation kysymykset usein ohitetaan esimerkiksi posthumanistisissa keskus-teluissa. Vallius kuitenkin osoittaa, että representaatioita ja niiden suhdetta ma-

terialliseen maailmaan on edelleen tarpeellista tutkia.

Teoksen viimeinen, Björklundin, Hiltusen, Purhosen, Rainion, Sääskilahden ja Valliuksen kirjoittama luku käsittelee monitieteisyyttä tieteen ja taiteen näkökulmista ja avaa humanistisen tutkimuksen roolia ja kehityskulkuja osana ympäristötutkimusta. Luvussa pohditaan monitahoisesti monitieteisen tutkimuksen mahdollisuuksia mutta myös ongelmia. Teosta lukiessani huomasin, että siinä painottuvat taiteen- ja kulttuurintutkimuksen lähestymistavat, ja tässä luvussa siihenkin tarjotaan vastaus: projektimuotoinen, tiettyyn aikaraamiin sidottu työskentely ei sallinut ekologisten näkökulmien yhdistämistä taiteen vastaanottoa käsitteleviin osuuksiin.

Jälkisanoina tutkijat vielä reflektoivat lyhyesti kokemuksiaan hankkeesta ja korostavat dialogisten tapahtumien tärkeyttä ympäristötoivon herättelijöinä.

Lopuksi

Luontosuhteiden luonto toimii oivana esimerkkinä monitieteisestä tutkimusyhteistyöstä, jota tarvitsemme visaisten ympäristökriisien ratkaisemiseksi. Teos on selkeä kokonaisuus, joka avaa ansiokkaasti luontosuhteisiin liittyviä peruskäsitteitä sekä tarjoaa taideperustaisia, ekologiaa ja taiteen- ja kulttuurintutkimusta

yhdistäviä näkökulmia ja menetelmiä luontosuhteiden tarkasteluun. Taiteen tekemisen roolia, eli hankkeessa olevien taiteilijoiden osuutta osana monitieteistä ja -taiteista tiedontuotantoa, olisi kuitenkin voinut korostaa enemmän ja nostaa myös taiteilijoiden tuottamaa tietoa osaksi kirjan lukuja. Nyt taiteilijoiden osuutta reflektoidaan lähinnä teoksen viimeisen luvun yhdessä alaluvussa. Teoksessa mainitaan paikoin myös ympäristöpedagogiikka, ja siinä esitetyistä menetelmistä voi ammentaa monenlaiseen ympäristöteemaiseen opetukseen. Keskustelu tutkimusmenetelmien konkreettisuudesta ympäristöpedagogisista sovelluksista jää teoksessa kuitenkin ohueksi. Tämä ei ole suuri puute, sillä pedagogisesti orientoitunut lukija keksii sovelluksia itsekin.

Siinä missä esimerkiksi ekokriittinen kirjallisuudentutkimus on viime vuosiina kääntynyt kohti yhteiskuntatieteellisiä empiirisiä menetelmiä, kuten haastattelu- ja kyselytutkimuksia (Lahtinen & Löytty 2022), *Luontosuhteiden luonto* näyttää, miten taiteen vaikutuksia voi tarkastella myös luovemmin. Teosta voi suositella kaikille, joita monitieteinen ja -taiteinen, empiirisesti orientoitunut ja ekokriittinen tutkimus – sekä siitä ponnistava opettaminen – kiinnostaa. Teos toimisi myös empiiristä ekokritiikkiä ja ympäristöhumanismia valottavana oppikirjana.

LÄHTEET

Lahtinen, Toni & Löytty, Olli (2022) Kirjallisuus ilmastonmuutoksen aikakautena. Näkökulmia empiiriseen ekokritiikkiin. *Joutsen/Svanen* 2022, 12–30. <https://doi.org/10.33346/joutsensvanen.120467>

Aino-Kaisa Koistinen

Kirjoittaja on nykykulttuurin tutkimuksen tohtori, Turun yliopiston mediakulttuurin dosentti ja yliopistotutkija Taideyliopiston Tutkimusinstituutissa. Hänen tutkimuksellisia kiinnostuksenkohteitaan ovat muun muassa feministinen posthumanismi ja ekokritiikki, spekulatiivinen fiktio, luova kirjoittaminen ja luovat tutkimusmenetelmät sekä feministinen, ympäristö- ja taidepedagogiikka.

